

A gazdasági növekedés határai, felismerés vagy bukás (Recenzió)

KOVÁCS Zoltán¹

¹PhD hallgató, Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

[Pogátsa Zoltán: Fenntartható gazdaság vagy társadalmi összeomlás, Kossuth Kiadó Zrt., Budapest, 2023. ISBN 9789635449804]

Vajon a folyamatos gazdasági fejlődés meddig folytatható? Hol vannak a növekedés határai? Egy véges bolygón végtelen növekedés biztosan nem folytatható, emiatt a jelenlegi gazdasági-társadalmi rendszerünk már fenntarthatatlan? Mit kellene tenni egy valóban fenntartható berendezkedés érdekében? Milyen életmód, milyen technológia lenne ehhez szükséges, és ki finanszírozná mindezt? Milyen globális gazdasági összeomlás, háborúk és migráció várható, ha nem váltunk? Mit kezdjünk a globális túlnépesedéssel?

Nehéz kérdések ezek, amelyekre nehéz egyszerű válaszokat adni. A könyv szerzője mégis kísérletet tesz erre és tudományos alapossággal foglalja össze a mai kapitalista társadalom alapvető buktatóit, a klímaváltozás várható végzetes következményeit és a Föld különböző régióiban élő, eltérő fejlettségű társadalmak várható reakcióit. Nem ad komplex megoldásokat, hiszen az túlmutatna a könyv terjedelmén, de pontosan rávilágít az okokra és felvázolja a szükséges teendőket.

A nehéz téma ellenére a könyv 320 oldalon 9 fejezetben összefoglalva közérthető módon, olvasmányos formában elemzi mai társadalmunk gazdasági, politikai és szociológiai összefüggéseit, ahol szükséges ehhez pontos történelmi áttekintést is nyújt a jobb megérthetőség kedvéért. Ugyanakkor kimért racionalizmussal világít rá téves társadalmi hitekre, régről fakadó hibás beidegződésekre és magyarázza el ezek káros következményeit, továbbá lebontja az évtizedek alatt rögzült rossz logikai összefüggéseket és új szemszögből világítja meg azokat. Érthető válaszokat ad mai, aktuális,

¹ E-mail: kovacs.zoltan@phd.uni-sopron.hu

mindenkit érintő, égető kérdésekre, de borús, ijesztő jövőképet is fest arra az esetre, ha nem teszünk semmit a jövőnk érdekében.

Az első fejezetben a szerző számba veszi, hogy „*Mit is tudunk a globális klímaváltozásról?*” Meg kell értenünk, hogy az individualizáló számonkérés helyett valami nagyobbban kell gondolkodnunk, mert az egyes embereket körülvevő gazdasági-társadalmi rendszerek működésébe már bele van kódolva a természet lehasználása. Nem az emberi természet változott meg és vált kapzsibbá, hanem az egyes embert körülvevő társadalmi struktúra. Emiatt az egész rendszert kell megváltoztatnunk, mert ennek a jelenlegi berendezkedésnek van alternatívája. Ennek bemutatása a könyv célja. Szó esik a globális klímaváltozás problémakomplexumáról, a globális felmelegedés történetéről és az ENSZ eddigi klímaegyezményeinek sikerességéről illetve sikertelenségeiről. Áttekinti a globális felmelegedés, az üvegházhatás és a széndioxid kibocsájtás problémakörét, és a további károkozás miatti bioszféra visszaszorulásnak az okait.

A következő rész „*A fosszilis civilizáció*” problémakörét feszegeti. Az eddigi ember okozta károkért a fosszilisenergia-alapú civilizációt teszi felelőssé, amely egy rendkívül rövid időszak alatt okozott rendkívüli nagy károkat. A fosszilis civilizáció kezdetétől fogva áttekinti annak történetét és az általa okozott problémák felismerését, majd a zöld átmenet kezdetét. Ezen túl az élelmiszertermelés, a műanyaggyártás, az acélgyártás, a cementgyártás, a szállítmányozás és közlekedés hatásait mutatja be, gazdagon illusztrálva adatokkal, számokkal, grafikonokkal. Végül a felmelegedés globális vízháztartásra gyakorolt problémáit elemzi.

A harmadik fejezet „*A nagy felgyorsulás (az 1980-as évek óta)*” címen rávilágítja az olvasót arra, hogy az a gazdasági rend, amiben az elmúlt évtizedekben élünk gyökeresen különbözik a történelem korábbi időszakaitól, annak ez nem az organikus folytatása. A könyv szerzője a könyvben folyamatosan amellet érvel, hogy a klímakatasztrófa megállításához elkerülhetetlen a gazdasági növekedés tudatos leállítása, a folyamatos növekedési kényszer, mint a kapitalizmus belső lényege nem folytatható tovább. A jelenlegi növekedés nem egy szép, lineáris folyamat, hanem egy exponenciálisan gyorsuló sokkszerű növekedés. A fejezet számba veszi a globális népességrobbanás, a globális GDP robbanás, a globális energiafelhasználás és a műtrágyahasználat megnövekedésének a hatásait, illetve eloszlatja a végtelen növekedésbe vetett hit, a kapitáloptimizmus mindenhatóságát.

„*A nemnövekedés szükségessége*” című negyedik fejezet feltár sok tévhitet. Elsőként tisztázza, hogy a fizikai világban nincs végtelen növekedés.

A növekedési trendek először mindig exponenciálisak, de előbb-utóbb eljön egy inflexiós pont, amikor a görbék irányt váltanak és legtöbbször szigmoid görbéké válnak, vagyis elérkezik a lefékeződés, a stagnálás időszaka. Ez már önmaga is cáfolja a kapitalizmus folyamatos növekedési kényszerének lehetőségét. Fenntartható növekedés nem létezik, ezt a szerző folyamatosan sulykolja, emellett fokozatosan lebontja az évtizedek alatt beidegződött rossz logikai összefüggéseket és új szemszögből világítja meg azokat. Megkérdőjelezi például a GDP-megszállottság alapjait és annak tartósságát is, és kimondja a nyilvánvaló igazságot, hogy a Föld eltartóképesége felett már nem lehet megsokszorozni a globális gazdaságot. Ennek következtében azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a fenntartható zöld növekedés sem létezik és ezt hosszan, szerteágazóan bizonyítja is.

A világnak nemnövekedésre lenne szüksége, ugyanakkor a Föld lakói nem egyenlő mértékben felelősek az okozott károkért és anyaghasználatért, mert az a jövedelemhelyzettől nagyban függ. A következő fejezet a „*Globalis klímaigazságosság a nemnövekedés mint elosztási kérdés*” címen tárgyalja ezt a kérdéskört. A pezsgőspohár-ábrán azonnal szembeesik az olvasó a ténnyel: a világ leggazdagabb 10%-a felelős a széndioxid kibocsátás majdnem a feléért, míg a 20%-a csaknem a kétharmadáért. Ez ütős érv az elosztási egyenlőtlenségek alátámasztására, amit a globális dél népesség-robbanásának és a fogyasztási felzárkózásának a bemutatása követ az élet-színvonal változásának segítségével. Ezek után megismerhetjük a globális szegénység felszámolásának a kedvezőtlen tapasztalatait is, többek közt a híres elefánt-diagram segítségével, majd választ kapunk arra, hogy mi okozza a globális egyenlőtlenségeket. Végül a globális klímaigazságosság alapelveit ismerhetjük meg három különböző megközelítésből.

A hatodik fejezet hosszan mutatja be „*A fenntartható gazdaság*” alapjait. A felmérések szerint a fenntarthatatlanság ténye a többség számára már elfogadottá vált, ez viszont sokaknál szorongást okoz, mert nem tudnak az egyének szintjén fenntarthatóan élni, mivel nem látják az alternatívákat. Nem látják továbbá a végcélt, ahol már nem kell aggódniuk a környezeti problémák miatt. A fejezet a fenntartható társadalom technológiai-szociális szempontú leírását kísérli megadni gyakorlatias, praktikus módon. Elemzi szinte valamennyi energiaforrás (a fosszilis kőolaj és földgáz, a fotovoltai-kus energia, a szélenergia, a geotermikus energia, a vízenergia, a hullámenergia, a biomassa és a nukleáris energia) rendelkezésre állási, előállítási, szállítási és egyéb tulajdonságait, és az energia tárolás különböző elvi és gyakorlati lehetőségeit és azok jelenleg még komoly korlátait. Bemutatja

továbbá a közlekedés, a lakhatás és urbanizáció, a mezőgazdaság és a zöld átmenet globális nyersanyagszükségletét.

A hetedik fejezetben „*Az átmenet finanszírozása*” kerül terítékre. Ez talán a legfontosabb kérdése az egész folyamatnak. Azt már eddig is több alkalommal nyilvánvalóvá tette a szerző, hogy a fenntartható gazdaságra történő átállás során bizonyos lépések egyszerűen finanszírozhatatlanok az óriási költségek miatt. Az átmenetet azonban nem lehet sokáig húzni, mivel a növekedés már nem folytatható, így a modellváltás azonnal időszerűvé vált. Emiatt a meglévő fenntartható és finanszírozható technológiákat kell az átmenet során felhasználni. Az, hogy ki vezényli le és ki finanszírozza a váltást még nem világos, azonban az biztos, hogy az átmenet finanszírozása minden pénzt megér. Mivel a piaci megoldást nem tartja lehetségesnek, érdekes finanszírozási analógiát tárgyal a szerző, a háborús hadikiadások finanszírozási modelljét példának hozva. A piaci finanszírozhatatlanság gazdag bizonyítékai mellett erős érveket sorakoztat fel az állami finanszírozás mellett, amit akár pénznyomtatással is egyensúlyba lehetne hozni. Az első hallásra merésznek tűnő vállalkozás pontosan levezetve és alátámasztva akár zseniális megoldásnak is nevezhető. Fontos, de megválaszolatlan kérdés marad, hogy a vázolt modell mennyire lenne használható a gyakorlatban egy csak világméretű egységes összefogással megvalósítható projekt finanszírozására.

Az utolsó előtti, nyolcadik fejezet címe: „*Világgazdasági blokkok teljesítménye a zöld átmenetben*”. Kérdéses, hogy ameddig a legnagyobb üvegházhatású gáz kibocsájtó blokkok nem korlátozzák önként a kibocsájtásukat, az anyagfelhasználásukat és a környezetszennyezésüket, addig van-e értelme a kisebb országok erőfeszítéseinek? Erre keresi a választ a fejezet a nagy blokkok és a közel-keleti térség alapos vizsgálatával. Az Európai Unió, az Egyesült Államok és Kína zöld átmenet érdekében tett erőfeszítéseinek az áttekintése mellett az öböl menti, olajban gazdag országok rövid történetét és politikai gazdaságtanát ismerhetjük meg. Talán a könyv leghihetlenebb adataival találkozhatunk ebben a részben, az attraktív fejlődési adatokat elsöre nem könnyű magyarországi léptékkal értelmezni. Elgondolkodtató viszont a fejlődés hihetetlen tempója és az adatok segítségével tényleg megérthető ennek az ütemnek a fenntarthatatlansága. Ugyanakkor szintén elgondolkodtató a fejezet végén Oroszország adatainak a kontrasztja is.

Az utolsó fejezetben az olvasó talán egyrészt egy összegzést várna, másrészt a korábban nyitva hagyott kérdések megválaszolását. Ehelyett már a fejezet címe is egy erős felütés: „*Az alternatíva nem a növekedés*

folytatása, hanem a globális összeomlás”. Legkésőbb itt már meg kell értenünk, hogy tényleg nincs más alternatíva, vagy megállítjuk a növekedés folyamatát vagy jön az összeomlás. A könyv végig elemez, több oldalról megmutatja a modern kapitalizmus folyamatos fejlődésvárásának a korlátait és fenntarthatatlanságát. Sok lehetséges megoldást felvázol, de pontos megoldást nem ad, pedig ezt végig várja az olvasó. És itt a végén kell rádőbenni, hogy tulajdonképpen az első pillanattól sulykolja a könyv a megoldást, valamennyi történeti áttekintése, adata, elemzése ezt a megoldást támasztja alá. Összefoglalás helyett pedig nyomatékként a végén még azt is bemutatja, hogy mi lesz, ha azonnal nem teszünk lépéseket a növekedési kényszer leállítására. Konkrétan megmutatja a klíma összeomlás stádiumait, a hatalmasra duzzadó szegény réteg által okozott és elszenvedett problémákat, a gazdagabb országok mesterségesen fenntartott illúzióit, a tömegesen várható migráció hatásait és végül a kapitalizmus végét.

A könyv elolvasása nem okoz nehézséget, a feldolgozott téma érdekes és aktuális. Nyelvezete egyszerű és olvasmányos, csak ott használ idegen szavakat, ahol szükséges, tartalma könnyen értelmezhető. Sajnos az ábrák mérete és néha a tengely címek hiánya okoz értelmezési nehézségeket, szerencsésebb lett volna színes ábrákat használni. A könyv mérete kézhez álló, a tördelése pontos és kellően tagolt. Az egyes fejezetek aránya megfelelő, a nagyobb egységeket az adatok mennyisége indokolja, a könyv szerkesztése kiváló.

A könyv valamennyi a gazdaság jövője iránt érdeklődő, esetleg aggódó személy számára ajánlható, gazdaságilag laikusok számára is érthető és logikus eligazodást nyújt. A téma nagyon aktuális, a könyvben feldolgozott adatok frissek és pontosak, emiatt gazdasági szakemberek és gazdasági oktatásban részesülők számára is ajánlott a témában való elmélyültebb ismeretszerzés céljából.